

Sissejuhatus

Air Koryo lennuk hõljus lohutu ja lageda maapinna poole. Maandumine oli küllaltki sujuv, kuid siis loperdasime tükk aega usumatult pikal ja konarlikul maandumisrajal, mööda mullavallidest, pahaendelistest valvetornidest ja kulunud okastraadijuppidest, otsekui raamatus „Spioon, kes pääses külma käest“. Mööda trappi alla, siis veel üks väike samm ja juba seisingi Põhja-Korea betoonisel pinnal. Mõtlesin endamisi: „Mis edasi?“

Mida kauem Põhja-Koreas viibida, seda väiksemaks hirm jääb. Hirmu toidab teadmatus. Käesoleva raamatu eesmärk on maailma kõige saladuslikumat riiki veidi vähem saladuslikuks muuta, kaardistada seda tundmatut maad, mis meid üha veenda püüab: kartke mind! Lihtne see ei ole.

Üritada mõista Põhja-Koread on sama mis lugeda detektiiviromaani, milles kirjeldatakse raamatukogus lebavat laipa ja selle kõrval suitsevat püssi. Äkki tõuseb laip püsti ja teatab, et see pole püss ja kindlasti see ei suitse ja pealegi pole te üldse raamatukogus. Teist sellist maad ei leidu. Pole vilkuvaid reklaame. Pole kosta liikluselohe mõiret. Pole linnulaulu. Kim Il Sung ja ta poeg

PÕHJA-KOREA

Kim Jong Il naeratavad hiiglaslikult kaheosaliselt plakatilt alla inimeste poole. Keegi ei naerata vastu.

Kim Il Sung on Kim Esimene. Režiimi ikonograafias kujutatakse teda kui *über*-naiselikku jumal-ema, justkui 1950. aastate stiilis emalikkude, kuid taevast pärit Doris Dayd. Kim Jong Il ehk Kim Teine oma puhevil soengu ja paksutallaliste kingadega on Kehv-Elvise-Jäljendaja-jumal – uskumatult imelik, lausjube. Kim Jong Un on Paks Poiss Kim, kes ühel päeval ähvardab Ameerika Ühendriike tuumasõjaga ja järgmisel annab väidetavalt käsu oma tüdrukusõber kuulipildujatega maha lasta.

Konnakarva roheline turistibuss lööb hääled sisse ja meie mustas ülikonnas saatja härra Hyun hingab mikrofoni: „Hetkel on olukord pingeline. Keegi ei tea, millal sõda algab, kuid meie ei ole ohus. Meie buss kannab Korea Rahvusvahelise Reisikompanii logo, nii et ameeriklased seda ei ründa. Hahaa...“

Kas tuumasõjahoht on tõeline? On see üldse kunagi tõeline olnud? Vastan kolme sõnaga: ma ei tea. Mida ma aga tean, on see, et me sõitsime mööda laia maanteed. Autosid ei olnud. Meid viidi ülikooli. Üliõpilasi ei olnud. Meid viidi raamatukokku. Raamatuid ei olnud, vähemalt lugemist väärt raamatuid mitte, ja George Orwelli raamatut „1984“ ei olnud seal päris kindlasti – küsisin järele. Villimisvabrik, kus pudeleid ei olnud; elektrigeneraatoritehas, kus elektrit ei olnud; lastelaager, kus lapsi ei olnud; talu, kus loomi ei olnud; haigla, kus oli patsiente, kuid ainult homimikuti. Siis kustutati tuled. Diktaatorlik režiim levitab valesid ka kõige igapäevasemate asjade kohta.

Kõik, mida me neil kaheksal päeval, mis me Kim Jong Uni

SISSEJUHATUS

tuumasõjaähvarduse haripunktis Põhja-Koreas veetsime, teada saime, viitab sellele, et sealne režiim on – kuidas seda viisakalt öelda? – täiesti mõttetu. Kui Põhja-Korea peaks tuumalöögi andma, saaks hukka nii režiim ise kui ka kõik selle liikmed. Raamatu „Salaja Põhja-Koreas“ tööhüpotees on, et Kim Jong Uni tuumasõjaähvardus on puhas pettus ja Pyongyangi bluff on mõeldud selleks, et sealne hiiglaslike mõõtmetega inimõiguste-tragöödia välja ei paistaks.

Et pettust varjata, hoiab režiim kõiki – nii omi kui ka võõraid – teadmatuses. Kui mõistaksid, mis su enda silme ees sünnib, oleks see võõrastav. Kahtleksid omaenese reaalsustajus. See on justkui stseen filmis „Matrix“, kus Neo näeb musta kassi mööda kõndimas ja seejärel veel üht täpselt samasugust musta kassi mööda kõndimas ja Trinity hoiatab teda: „*Déjà vu* on tavaliselt tõrge maatriksis. See tekib siis, kui nad midagi muudavad.“ Oma reisi jooksul nägime ühtainsat koera, kuid mitte ühtki kassi.

Ikka ja jälle sunnib mõni tõrge Põhja-Korea maatriksis teid kukalt kratsima. Kas ma tõesti nägin seda? Oli see päriselt? See on sihilikult sõgestav, suurepäraselt loodud udumasin. Põhja-Korea on justkui Kafka teos, mis on trükitud tähestikus, mida keegi lugeda ei mõista. Kuid hämarusega peidab režiim oma kurikavalust.

Kim Kolmanda hüsteeriline tuumasõjaähvardus on osa kaledast, kuid nutikast loogikast, mille abil dünastia on suutnud võimul püsida veel kaua pärast seda, kui selle kaks suurt heategijat – Nõukogude Venemaa ja kommunistlik Hiina – on maa pealt pühitud või tundmatuseni muutunud.

PÕHJA-KOREA

Hullumeelsus särab nii eredalt, et pimeduses luuravat ellujäämisloogikat on raske märgata. Minge Kim Il Sungi vaatama. Suur Juht, Rahva Päike, Raudne Igavesti Võidukas Kindral, Võimsa Vabariigi Marssal, Igavene President on oma 23 miljoni inimese suuruse rahva (või on neid kolm miljonit vähem?) tingimusteta armastuse objekt ja võtab neid vastu 365 päeval aastas.¹ Tõesti, selle riigipea poole võib alati pöörduda, kuid temaga ei ole võimalik rääkida, kuna Kim Esimene on viimased üheksateist aastat surnud olnud. Seega on Põhja-Korea Rahvademokraatlik Vabariik maailma ainus nekrokraatia. See tähendab: zombivalitsus.

Ebaelus jumal lamab kui vahakuju soojas ja valges klaaskastis. Õõvastav greibisuurune struuma või kasvaja ta kaelal, mis ta eluajal piltidelt hoolikalt välja töödeldi, eemaldati pärast ta surma kirurgilisel teel. Kuid olge zombijumala pilkamisega ettevaatlik: see klaaskastis lebav asi lõi 1945. aastal tänapäeva maailma kõige edukama türannia, päriliku gangsterivalitsuse, mille võim on endiselt tugev.

Oma eluajal oli Kim Il Sung kõrilõikaja, kelle Stalini valitsus valis välja pärast Teist maailmasõda Jaapani okupatsiooni alt pääsenud poolt rahvust valitsema. 1950. aastal alustas Kim Esimene, olles veendunud, et Lõuna-Korea rahvas koonduks tema lipu alla, Korea sõda, milles hukkus umbes kolm miljonit inimest. Kolm aastat hiljem oli riigipiir samas kohas, kus siis, kui ta tapatalgutega alust tegi. Demilitariseeritud tsoonis ehk DMZis valves olnud kolonel ütles meile, et sõda alustasid ameeriklased. See vale on nii suur, et iga Põhja-Korea elanik näib seda uskuvat. Kim Esimene lõi isikukultuse, millega on pestud kolme põlvkon-

SISSEJUHATUS

na ajusid, ja sunnitöölaagrite võrgustiku kõigi jaoks, kes kahelda julgevad. Pyongyangi Kumsusani mälestuspalees tegid meie saatjad – suurepäraseid inimesed, isand zombi! – meile selgeks, et peame Kim Esimese ees kummardama, ning seda me kolm korda ka tegime.

Teises ruumis lamab järgmises klaaskastis Suure Juhi poeg Kallis Juht. Räägitakse, et poeg lasi isa mõrvata pärast ägedat tüli, mille käigus põdura ennasttäis vanamehe silmad viimaks oma rahva näljahäda suhtes avanesid.² Sosistatakse, et imelikul kombel said kõik sureva Rahva Isa eest hoolitsenud arstid ja turvatöötajad müstilistel asjaoludel surma või kadusid sunnitöölaagrite põhjatusse sügavusse.³ On see tõde või vale? Kes teab? Keegi märkis, et kõigi aegade parim raamat Põhja-Korea kohta kirjutati 1592. aastal ja kannab pealkirja „Richard III“.

Kim Jong Il näeb ka surnuna välja nagu viletsavõitu Elvis. Tema imagot ülejäänud maailma silmis tabas täpselt „South Parki“ tegijate vändatud suurepärase nukufilm „Team America“, milles ta laulab:

I'm so ronery

So ronery

*So ronery and sadry arone.**

Julgesin seda Põhja-Koreas laulda, kui kedagi kuulmas polnud, ja siiski olid mul põlved hirmust nõrgad. Tundub, et ük-

* Ma olen nii üks, nii üks, nii üks ja kurvalt üksildane (moonutatud inglise keeles, siin ja edaspidi toimetaja märkused).

PÕHJA-KOREA

silduse koha pealt nukufilmi tegijad eksisid. Räägitakse, et Kim Teine pakkus naudingut tervele hoolikalt valitud Põhja-Korea kaunitaridest inimvoodile, ja kui ta tüdines, toodi talle meelelahutuseks rinnakaid hoorasid Rootsist ja Baierimaalt.⁴ Läänes kahtlustati kaua, et ta on poolearuline, kes avalikkuse ees ütles vaid üht: „Au meie rahva kangelaslikule sõjaväele!“ Tegelikult nii rumal ta siiski polnud. Nende jutu järgi, kel Põhja-Koreast on põgeneda õnnestunud, oli K2 riukaline ja salakaval justkui mõne Bondi-filmi kurikael, ent samas sarmikas ja enesekriitilise huumorimeelega mees. Ühel oma pillavatest pidudest, mille ta riigi eliidile korraldas, lausus ta kaunile Lõuna-Korea näitlejannale Choi Un Heele, kelle oli röövida lasknud: „Ma olen tilluke nagu kääbusejunn, kas pole?“

Kui rühm tantsutüdrukuid hakkasid kisama „Elagu Suur Juht!“, ütles Kim Teine Choi abikaasale, Lõuna-Korea filmirežissöörile Shing Sang Okile, kes oli samuti röövitud: „See kõik on võlts. See on vaid teesklus.“⁵ Ta ise võis nii öelda, kuid keegi teine poleks seda julgenud.

Ja kuidas teda saakski pilgata? 1990. aastatel juhtis Kim Jong Il oma riigi läbi inimtekkelise näljahäda, milles suri kuni kolm miljonit inimest. Nullide arv selles numbris on rabav. Üks Põhja-Korea põgenik rääkis mulle loo, miks ta põgenes. Ta ütles, et pärast seda kui ta kolmeaastane vennatütar oli näljahäda tippajal end kuivatatud maisi täis ahminud ja tal oli magu lõhkenud, ei suutnud ta enam sinna jääda. Nad kutsuvad näljahäda „Vaevarikaks Teekonnaks“. Orwelli surematuse totalitaarse mõtteviisi kirjelduses võttis Suur Vend keele ja muutis selle oma teenriks

ning vaba hingega inimesed pidid selle reetliku lingvistilise triki vastu võitlema.

Põhja-Korea uuskeeles võidakse seda küll vaevarikaks teekonnaks nimetada, kuid see oli lisaks ka täiesti ebavajalik teekond, mis näitas selgelt, et režiim oli võimetu oma rahvast toitma. Niisugune võimetus paistab veelgi süngemates värvides, kui silmas pidada, et teisel pool demilitariseeritud tsooni asub üks maailma kõige edukamaid ühiskondi. Lõuna-Korea on jõukas ja tänapäeval kenasti demokraatlik riik. (Ka neil on oma probleemid. Lõuna-Koreas on üks maailma kõrgeimaid enesetapumäärasid ja alla neljakümneste hulgas on enesetapp kõige sagedasemaks surmapõhjuseks.) Põhja-Korea tragöödia seisneb osaliselt selles, et türanlikul režiimi ei ole võimalik ajapikku leeveneda. Sellel on võimalik vaid kas samas vaimus jätkata või hukkuda ja sulada kokku oma lõunapoolse paarilisega, mis on mõnede hinnangute järgi umbes kolmkümmend kaheksa korda jõukam ja mille kodanikud on oma põhjapoolsetest õdedest ja vendadest keskmiselt kaheksa sentimeetri võrra pikemad. Kuivõrd režiimi hukk ei ole Kimi dünastia ja Pyongyangi eliidi jaoks mõeldav, tuigerdab rahvas edasi kui zombi, ühtaegu haletsusväärne, tragikoomiline ja hirmus.

ÜRO hinnangul kannatab iga neljas laps riigis praegu nälja ja alatoitluse käes ning neli protsenti on rängas alatoitumuses.⁶ Need arvud võivad õuduste tõelist ulatust ehk liiga tagasihoidlikultki esitada. Riigis, kus pole ajakirjandust, on statistika võltsimine lihtne. Isegi kui neid arve tõena võtta, on tõenäoline, et maa vaeseimates piirkondades, Pyongyangi vööndist kaugel, on

PÕHJA-KOREA

sel ajal, kui te seda raamatut loete, tuhandeid lapsi surnuks nälgimas. Kui me neid oma turismibussi akendest näinud oleksime, oleks giidid hoiatanud: „Mitte pildistada!“

Sellele kõigele lisanduvad sunnitöölaagrite elanike kannatused, mida keegi ei näe. Mägedesse, kõrvetava külma kätte on Põhja-Korea režiim rajanud koonduslaagrite süsteemi, milles Kimi dünastia kolme põlvkonna valitsusaja jooksul on ka kõige tagasihoidlikumate hinnangute kohaselt surnud miljon inimest.

ÜRO Põhja-Korea Rahvademokraatliku Vabariigi inimõiguste uurimiskomisjoni esialgse aruande põhjal kannatavad vangid „sõnulkirjeldamatute julmuste“ käes. Põhja-Korea eiras komisjoni osalemiskutset, kuid kui istungid Soulis algasid, kirjeldas riigi ametlik uudisteagentuur KCNA neid laimuna ja nimetas uurimuses osalejaid „inimrämpsuks“.

Komisjoni juht, Austraalia kohtunik Michael Kirkby teatas: „Parim kaitse „laimu“ vastu on tõde. Kui tunnistusi, mida uurimiskomisjon poliitvangilaagrite, rahvusvaheliste inimröövide, piinamise, näljutamise, perekondade kollektiivse karistamise ja muu taolise kohta on kuulnud, on võimalik ümber lükata, palub komisjon Korea Rahvademokraatlikul Vabariigil vastavad tõendid esitada. Näputäis tõendeid on väärt rohkem kui terve koorem solvanguid ja põhjendamatu rünnakuid. Seni aga on uurimiskomisjoni ette toodud tõendid osutanud põhiliselt ühes suunas ja tõendusmaterjali vastupidise kohta pole.“⁷

Arvutage ise: Kim Il Sungi algatatud sõjas sai surma kolm miljonit inimest, liitke sellele kolm miljonit Kim Jong Ili ajal aset leidnud näljahäda ajal surnut, sellele liitke veel miljon sunnitöö-

SISSEJUHATUS

laagrites ning teiste poliitiliste ja majanduslike rõhumismeetmete tõttu hukkunud ning tulemuseks on seitse miljonit inimest.⁸

Võiks oletada, et pärast seda kui seitse miljonit kaasmaalast on tapetud, elavad kõik põhjakorealased hirmust värisedes. Kuid Zombit ja Poegi jumaldatakse. Inimesed on rõõmsad, viskavad nalja, on vaimukad ja lõbusad. Olen külastanud umbes tosinat diktaatorlikku režiimi, enamasti inkognito: kommunistlikku Rumeeniat, Tšehhoslovakkia, Albaania, Iraani, Saddami Iraaki, Gaddafi Liibüat, Süüriat, Tšetšeeniat, Zimbabwet, Milošević Serbiat, Kuubat, Valgevenet ja Põhja-Koread. Just Põhja-Koreas tundsin end kõige turvalisemalt. Isegi Kuubas on võimalik tänavaröövi ohvriks sattuda.

Harilikult nõuavad türannid pühendumust. Põhja-Koreasse on pühendumus sisse programmeeritud. Meie saatjad soovitasid ka meil Kim Jong Ili ees kummardada, ja me kummardasimegi kolm korda. Mauseoleumist lahkudes nägime kaht nutvat naist. See pole midagi võrreldes massileinaga, mis puhkes 2011. aastal pärast seda, kui ta surmast teada anti. Vaadake YouTube'ist. See on kohutav massileina väljendus mehe pärast, kelle iga vähegi mõtlemisvõimeline inimene peaks koletiseks tunnistama. Kas see lein on siiras? Või on see 21. sajandi massiline võltsing?⁹

Režiimi alusepanijaks oli Kim Il Sung – tänavaeluga hästi kursis partisanivõitleja, kellele Stalini kindralid kinkisid riigi. Jaapani okupatsioon oli rahvale olnud sügav solvang ning paljudel põhjakorealastel oli hea meel igasuguse, ükskõik kui autoritaarse korea soost valitseja üle. Järgnes kodusõda – määratu verevalamine, mille lõppedes rahu näis kui õnnistus. Seda, et sõda alus-

PÕHJA-KOREA

tas Kim Il Sung, ei tea Põhja-Koreas keegi. 1950. aastate keskel, kui kommunistlikus maailmas oli stalinistlik kord murenemas, liikus Põhja-Korea kaelamurdva tempoga vastupidises suunas. Kim Esimese propagandistid arendasid välja võimsa ja eriti õela rahvusliku stalinismi. See moondus peagi jucheismiks, mille siuks on kodukootud pudruvada ja brobdingnaglik* isikukultus. Kui vanamehe jõud kuhtus, ehitas ta poeg Kim Jong Il üles Juche doktriini ja nimetas õpetuse ümber kimilsungismiks. Režiim kuulutab kõigile valjul häälel rahvusliku stalinismi, jucheismi ja kimilsungismi põhimõtteid, kuid Põhja-Korea tegelike veendumuste aluseks on vana must maagia – rassipuhtus, mida rahvale televisiooni, propagandaplakatite, raadio ja kõikjale paigaldatud valjuhääldite kaudu jõuliselt peale sunnitakse. Puhta natsiideoloogiaga võrreldes on selles üks peen erinevus – põhjakorealased pole mitte ülemlrass, mis teiste rasside üle valitsema peab, vaid puhtad lapsed, keda nende juhid, Suur, Kallis ja Paks (vabandust, viimane on õigupoolest Noor) kaitsma peavad.

Nagu Hitleri Kolmas *Reich* kunagi sakslaste hulgas, nii on ka Kimi dünastia režiim põhjakorealaste hulgas masendavalt populaarne. Inimesed elavad rõõmsalt poliitilise religiooni kütkes. Selle järgijate orjalikkus toob meelde ühe ameerika surmakultuse, kuid Põhja-Koreas ei ole Kool-Aidi.** Neil on tuumapommid.

Režiimi rassikultus kõlab kaunilt kokku Korea ajaloo popu-

* Brobdingnag – väljamõeldud maa Jonathan Swifti satiirilises romaanis „Gulliveri reisid“.

** Viide 1978. aastal Jonestownis aset leidnud juhtumile, kus ligi 1000 usukultuse liiget jõid mürgitatud Kool-Aidi ja selle tagajärjel surid.

SISSEJUHATUS

laarsete, kuid sünete liturgiatega. Natslikus ideoloogias võrdub rassiline puhtus inimliku headusega. Ebapuhastel pole õigust elule ja seepärast on kõik tõendid, mis viitavad sellele, et režiim tegeleb laste mõrvamisega, sügavalt rahutusttekitavad. ÜRO inimõiguste komisjoni raportist võime lugeda: „Üks Põhja-Korea naine andis tunnistuse selle kohta, kuidas ta „nägi pealt, kuidas üht naisvangi sunniti omaenda vastsündinut pange uputama“.“¹⁰ Kaheksa Põhja-Koreas veedetud päeva jooksul nägin kaht puudega inimest, kes mõlemad olid täiskasvanud. Aafrikas, Aasias ja Ladina-Ameerikas näeb kerjavaid sante igal pool. Puudega imikute, väikelaste ja laste puudumine Põhja-Koreas tõstatab häiriva küsimuse: kus nad on?

Kim Kolmanda ajal on viimastelegi kommunismi järelkajadele lõpp tehtud. 2012. aasta kevadel kaunistasid üht Kim Il Sungi väljakul asuvat hoonet hiiglaslikud Marxi ja Lenini pildid; meie reisi ajal aasta hiljem olid Karl ja Vladimir Iljitš kadunud.

Kim Jong Un on kolmas Kim, kes seda sünet riiki juhib. Kolmekümneaastane Kim on väga kõhna rahva seas silmapaistvalt paks noor mees. Hariduse sai ta peenes Šveitsi koolis, nii et isegi kui keegi teine riigi kohta tõde ei tea, peab tema seda siiski teadma. Põhja-Korea televisioonis jooksnud filmis näidatakse, kuidas ta suurtükipaadiga kivist randa väisab. Sõdurid tunglevad ta ümber. Kim Kolmas taandub suurtükipaati, mis aeglaselt rannast eemaldub. Sõdurid sukelduvad religioosuses ekstaasis külmuvasse merre. See on puhas hullumeelsus.¹¹

Päeval, mil Kim Kolmas ähvardas oma tuumapommidega Ameerika Ühendriikide vastu sõda alustada, külastasime demili-

PÕHJA-KOREA

tariseeritud tsooni (tuntud ka DMZi nime all), kus kaks Koread kohtuvad. Seal tol päeval ametis olnud kolonel patsutas mind seljale ja ütles: „Ära muretse.“ Me sõitsime tagasi Pyongyangi ja pidutsesime karaokebaaris, kus meie saatja hr Hyun laulis laulu „My Way“. Kas keegi paistis tuumasõjaohu pärast muretsevat? Mitte märkimisväärselt. Kas kogu see viimsepäevajutt oli tõsiselt mõeldud? Või oli see lihtsalt varjuteater, mille Kim Kolmas lavastas omaenda rahva jaoks, et neid juhile kuulekaks vormida?

Põhja-Korea valitsus valetab suurelt. Valetatakse nii tapmistest, näljahäda kui riigivalitsemise kohta. Kuid pimedust ei saa nad olematuks teha. Armas lugeja, siinkohal tuleb meil tervitada 1967. aastal sõlmitud avakosmoselepingut.¹² Kosmoses on kõigil liikumisvabadus ja sõnavabadus, kaks asja, mis Kimide utoopias puuduvad. 2011. aastal tegi NASA ja NOAA (ameeriklaste riikliku ilmateenistuse) ühiselt kosmosesse saadetud satelliit Põhja-Koreast hiljem kultuslikuks saanud pildi. Satelliit on varustatud infrapunakiirguse mõõtjaga – see on umbes nagu äärmiselt tundlik digitaalne kaamera, mis teeb pilte inimtegevuse tekitatud valgusest. See näitab, missugune vaade teile avaneks, kui te umbes 800 kilomeetri kõrgusel rahvusvahelise kosmosejaama pardalt aknast välja piiluksite.

Ilmasatelliit vaatleb maad ja näitab pilti öisest maailmast, kus suurlinnad valgusest säravad: New York, London, Moskva, Peking, Soul. Põhja-Korea pealinna Pyongyangi tähistab ähmane jaaniussikuma, kuid ülejäänud riik asub sügavas pimeduses, nagu poleks seda olemaski. Ning pimeduse tõe vastu ei saa isegi Kim Kolmas.

SISSEJUHATUS

Käesolevasse raamatusse on kogutud selle pimeda riigi tunnistajate lood. Nende lugude jutustajate seas on seitse Põhja-Koreast põgenenut; Belfasti lääneosast pärit IRA liige, kes veetis kaks kuud Põhja-Koreas pomme valmistama õppides; Ceauşescu tõlk; USA sõdur, kes Põhja-Korea poolele üle jooksis ja kellel 40 aastat hiljem õnnestus riigist välja pääseda; üks Itaalia senaator; itaallasest kokk; kaks tõlkijat, kes sunnitöölaagris „julmade mädajeesuste“ valitsemise all kannatasid, ja naissoost skulptor, kes Itaalias kaduma läks ja kaks aastakümnet hiljem oma perekonna teadmata Pyongyangis suri.

Diktaatorlikus riigis luku taga elades ei tea Põhja-Korea inimesed oma valitsuse mustadest tegudest midagi. Edukas ajupesunõuab selle valdkonna maailmakuulsa eksperdi, USA sõjaväepsühhiaatri professor Robert Liftoni sõnul teabe liikumise tõkestamist (Lifton ravis ka Põhja-Koreas vangi sattunud Ühendriikide sõdureid).¹³ Mida vähem selle riigi elanikud teavad, seda rohkemat on nad valmis välja kannatama. Mida vähem meie väljaspool teame, seda suuremaks kasvab me hirm.

Režiim valetab enese ja ajaloo kohta suurelt. Selle olemusliku ebaaususe tabamiseks läksingi BBC saate „Panoraam“ jaoks materjali kogudes Põhja-Koreasse ning esitlesin end seejuures ajaloo professorina. Valetasin diktatuurile. Tegin seda seetõttu, et ajakirjanikke tavaliselt riiki ei lubata või valvatakse neid seal nii hoolsalt, et nad ei näe peaaegu midagi. Ainus erand on Associated Press, kellel on Pyongyangis kontor. Kuid AP Pyongyangi haru on süüdistatud „lustlike ja optimistlike lugude, mitte tõeliste uudiste“ avaldamises – Basil Fawlyt parafraseerides, „ära-

PÕHJA-KOREA

sunnitöölaagreid-maini“-joone ajamises.¹⁴ AP teatel on väide, et nad enesetsensuuri rakendavad, „ekslik“.

Vahetevahel tundus mulle inkognito Põhja-Koreas viibides, et ma oleksin nagu sattunud filmi „Argo“. Siin tahaksin lugejale meenutada veidrat paradoksi: kuigi oma kodanike vastu ollakse riigis julmad, koheldakse väliskülalisi peaaegu koomilise aupaklikkusega. Nii kaua kuni sa ristiuskui ei jutlusta (ja eriti kui sa ei juhtu olema olema korea päritolu ameerika misjonär), oled välis-turistina väljaspool ohtu. Põhja-Korea ei ole Torremolinos. See on veel palju ohutum.

Meie kui rühm üliõpilasi ja võltsprofessor olime režiimi lugu-peatud külalised. Parim – või vähemalt kõige vähem halb – võrd-lus, mille tuua suudan, on 1936. aastal Müncheni olümpiamän-gude ajal natsi-Saksamaal ringi reisimine. Kim Jong Ili biograaf Michael Breen käis samuti valenime all Põhja-Koreas, teeseldes, et ta ei ole ajakirjanik. Tema on tõdenud: „Välismaalastena tund-sime end täiesti turvaliselt. Halvim, mis võinuks juhtuda, oleks olnud maalt väljasaatmine.“¹⁵ Temaga ei juhtunud midagi. Ka meiega ei juhtunud midagi.

Riigis sees saatsid meid peaaegu igal hetkel „giidid“ härra Hyun ja preili Jun. Et me ilma režiimilt luba taotlemata riigis nähtut filmisime, süüdistati meid giidide elu ohtu seadmises. Koryo Toursi esindaja Simon Cockerelli sõnul, kes meie „Pano-raami“ üldiselt kriitiliselt suhtub, ei ole see tõsi: „Saates näidatud giididega on kõik korras. Nad töötavad oma endisel ametikohal ja eelmisel nädalal [2013. aasta aprillis] Põhja-Koreas käies nä-gin neid ise. Neid ei näidatud midagi ebaharilikku ütlemas ja ka

reporter ei teinud midagi, mis Põhja-Koreas kohutavalt ebaseaduslik oleks (välja arvatud see, et ta oli ajakirjanik).¹⁶ 119 korda Põhja-Koreas käinud Cockerelli sõnul on Põhja-Korea välisturistide jaoks ohutu koht: „Me oleme kahekümne aasta jooksul korraldanud tuhandeid reise ja mitte kunagi ei ole meil kedagi kinni peetud, üle kuulatud, ahistatud, välja saadetud või arreteeritud.“

President George W. Bushi kolmest kurjuse telje riigist – Saddami Iraagist, ajatolla Iraanist ja Põhja-Koreast – on viimane küllastamiseks kaugelt kõige ohutum, kuid elamiseks kõige halvem. Ameerika Ühendriikide maaväe seersant Charles Robert Jenkins otsustas 1965. aastal Põhja-Korea poolele üle minna. Tänu usumatule õnnele ja armastuse jõule pääses ta pärast 40 aastat sellest oma sõnul „hiiglaslikust nõrgamõistuslikust vanglast“ välja.¹⁷ Tema määratlusega võib kindlasti nõus olla, kuid vanglates on valvurid, mitte giidid. Küsides „Kas te seadsite giidid ohtu?“ me justkui eeldaksime, et Põhja-Korea on mõni tavaline riik.

Põhja-Korea ei ole tavaline riik. Ükski harilik inimene ei tohi riigis vabalt ringi liikuda. Ükski harilik inimene ei või sealt iialgi lahkuda. Pole sõnavabadust. Pole õigusriiki. Pole parlamenti, mis oleks oma nime väärt. Ajupesu on kestnud kolm põlvkonda. Giidid näevad vaeva, et Põhja-Koread võimalikult normaalsena näidata. Ebamugavate küsimuste vältimiseks sunnib režiim väliskülalastajaid peenelt oma maailmavaatega nõustuma. Kuuletu giididele, muidu tabavad neid kannatused – see on režiimi sõnum. Surve on tõhus.¹⁸ Kuid kas sellele tuleks järele anda? Giidid on loomulikult tavalised lihast ja verest inimesed. Seda on ka sunnitoelaagrite 100 000 poliitvangi. Nemad aga on nähtamatud. Kas

PÕHJA-KOREA

on võimalik, et „giide mitte ohtu seades“ teete režiimi nähtamatu teele ohvritele suure karuteene? Kui meie giidid näitasid meile midagi, mis oli täiesti mõttetu – näiteks haiglat, kus on patsiente, aga ainult hommikuti –, kujutlesin mõttes sunnitöölaagrite umbes sadat tuhandet elanikku meid ergutamas. Kuid nende ergutuskisa, ja veel enam nende karjed, on meie jaoks hääletud. Nagu raamatu 19. peatükk „Sunnitöölaagri tsirkus“ kirjeldab, ei tähenda see, et me neid ei näe ega kuule, kaugeltki seda, et neid olemas ei ole.

Nagu alati, tuleb mängu inimfaktor. Meie valvurid ehk saatjad olid kenad inimesed, kuid samas olid nad kuritahtliku režiimi agendid. The Timesi ajakirjanik Richard Lloyd Parry väljendas seda otsekoheselt: „Nad on totalitaarse diktatuuri privilegeeritud, haritud ja (Põhja-Korea standardite järgi) hästi informeeritud teenrid. Inimestena on nad üksteisest sama erinevad nagu me teisedki. Aga kui nende sõbralikkus ja uudishimu (või ka sõbralikkuse ja uudishimu puudumine) kõrvale jätta, on nende töö valetada, hämada ja eksitada.“

See, kuidas reis läbi viidi, on tekitanud vastuolulist suhtumist. Minu enda seisukoht on, et Põhja-Koreasse kutsutud inimesed olid London School of Economicsi (LSE) üliõpilased ja vilistlased, kuid tegu polnud selle ülikooli reisiga. Üliõpilastele öeldi kaks korda, et nendega on kaasas ajakirjanik, neid hoiatati võimaliku arreteerimise ja kinnipidamise eest ning võimaluse eest, et neid edaspidi riiki ei lubata. Päeval, mil me reisiseltskond kokku sai, viis Põhja-Korea läbi tuumakatsetuse. Sellest räägiti kõigis uudistes. Kui keegi oleks tahtnud kõrvale jääda, oleks ta saanud

SISSEJUHATUS

seda teha. Minu nimi oli kõigil dokumentidel ammu enne seda, kui teele asusime. Veel kord – minu arvates ei olnud kellelgi vähematki kavatsust üliõpilasi eksitada.

Meie grupp sõitis Koreasse ühe Korea Sõprusühingu (KFA) kaudu korraldatud turismireisiga. Korea Sõprusühingut on kirjeldatud kui „üht täiesti uskumatut sekti“.¹⁹ Ühingu president on Alejandro Cao de Benós, kelle koreakeelne nimi, Zo Sun Il, tähendab „Korea on üks“. Independent on seda Põhja-Korea mundrit kanda armastavat hispaanlasest IT-konsultanti kirjeldanud kui „ideoloogilist tallalakkujat“. Ajaleht tsiteeris anonüümseid kriitikuid, kes peavad teda „suurepäraseks näiteks, missugune on üks kasulik idioot“. Teine allikas rääkis: „Minu arvates on ta nartsissist. Ja armastab võimu, mis tal seal on. Ta on tõesti mõjukas. Inimesed kardavad teda, ja selline võim talle meeldib. Ma arvan, et kõige enam kannustab teda see, et ta on seal täiesti eriline.“ Kolmas on arvanud nii: „Te ei suuda seda uskuda, kui te ei ole seda oma silmaga näinud. Sinna tagasi minna ja Põhja-Korea rahvale rääkida, et kõik, mida nad kuulevad, on tõsi – et ülejäänud maailm on kurjuse küüsis ja kõik on üksteise kõrde kallal, et kõikjal on sõda ja rõhumine... ta põlistab seda usku. Teda ei sunnita selleks, ta teeb seda isikliku kasu ja mõjuvõimu nimel. See on kohutav.“

Cao de Benós ütles enese kaitseks Independentile: „Minu meelest on see nende inimeste kadetus, kelle elus puuduvad eesmärgid. Minu elu on olnud täis suuri asju. Ma ei tahtnud oma elu elada kapitalistliku süsteemi orjana. Minu unistuseks oli olla osa revolutsioonist.“²⁰

PÕHJA-KOREA

Kui me elusalt ja tervelt Pyongyangist tagasi olime jõudnud, esinesin ühes BBC World Newsi saates ja ütlesin, et sealne režiim on „ühtaegu hull ja hirmus ja nukker ja narr“.²¹ Põhja-korealased nägid seda intervjuud ja Cao de Benós kui KRDV kultuurisidemete komitee eridelegaat reageeris kiiresti: „Ma suhtlen parasjagu LSE esindajatega... Viisa hankimine reisi tõelist eesmärki teatamata on ebaseaduslik... Me oleme valmis sellele vahejuhtumile läbi sõrmede vaatama, kui hr Sweeney oma LSE–KRDV külastusse puutuva ajakirjandusliku tegevuse peatab. Vastasel juhul, kui niisugune saade eetrisse läheb, olen sunnitud kogu tõelise loo ja sellega seotud andmed teatavaks tegema. Ainus, kes selle eest vastutab, saab olema hr Sweeney... See on teie otsustada.“

Cao de Benós tegi oma ähvarduse teoks. Minu kunagine ülikool London School of Economics sai enda käsutusse info, mille olime Pekingi Põhja-Korea saatkonnale andnud. LSE juhataja Craig Calhoun oli meiega samal ajal Pekingis viibinud.²²

LSE tegi meisse puutuva Põhja-Korea info avalikuks, mõistis meie tegevuse hukka ja nõudis, et saadet ei näidataks. BBC jäi endale kindlaks ja meie dokumentaalfilm läks eetrisse. Algas tüli, mis on seni veel lahenemata.

Lugu jõudis Timesi ja võeti kõne alla ka parlamendis. Twitteris võrreldi mind Jimmy Savile'iga ja ka Saif Gaddafi, kellel on tõepoolest LSE doktorikraad. Maailma kõige suletumasse diktaatuuririiki sisse ja sealt uuesti välja pääsemine ei ole lihtne. Üks võimalus on sellega mitte vaeva näha. Kuid on tähtis, et ajakirjanikud üritaksid valgust heita süngetele paikadele, kust mõtte-

SISSEJUHATUS

vabadus on välja juuritud. Üks silmapaistvaimatest Põhja-Korea uurijatest, Andrei Lankov on maininud: „Ühelgi välismaalasel ei lubata Korea raamatukogudes, liiati veel arhiivides, iseseisvalt uurimistööd teha. Tavaliselt ei anta väliskülastele lihtsalt raamatukogude kataloogide kasutamisoigust.“²³

Enne saate eetrisse minekut olid mõned üliõpilased mures, et neid selles filmis näidatakse. Me ähmastasime nende nägusid. Me ei maininud LSEd ega kavatsenudki seda teha. Kuid seejärel algas väga avalik tüli, kus mõlemal poolel olid omad argumentid.²⁴ BBC Trust uurib parajasti „Panorama“ kohta käivaid kaebusi. Sellepärast ei ole praegu õige aeg ega koht neid küsimusi lähemalt vaadelda.

Meie saadet „Panoraam: salaja Põhja-Koreas“ vaatas üle kuue miljoni televaataja. See on iga kümnes Suurbritannia elanik.²⁵ Nad nägid režiimi sisseharjunud valesid ja kuulsid põgenike tunnistusi, mille avalikuks tulekut režiim püüab vältida. Saade läks eetrisse 15. aprillil, Kim Il Sungi sünnipäeval ehk Põhja-Korea kalendri kõige pühamal pühal. See ajastus võttis ühe meie põgenikust kaastöötaja rõõmust luksuma.

Põhja-Korea on endiselt maailma kõige rangemalt kontrollitud riik, kuid mõned 21. sajandi tehnikaimed hakkavad jäämäge sulatama. Kahel miljonil elanikul on olemas mobiiltelefon, kuid nad saavad seda kasutada vaid riigisisesteks kõnedeks. Demilitariseeritud tsoonis lülitas aga üks reisil viibinud üliõpilastest oma iPhone'i sisse ja pääses võrku teisel pool piiri, Lõuna-Koreas asuva telefonimasti kaudu. Ta saatis teele säutsu: „DMZ'is, #JustChillin“. Lülitasin ka enda telefoni sisse ja minulgi oli levi. Kui see meie

PÕHJA-KOREA

jaoks võimalik oli, peab see võimalik olema ka salakaubana sisse veetud Hiina mobiiltelefoni kasutava põhjakorealase jaoks. Režiimi jääne pitsitus teabe liikumisel on järele andmas.

Ometi on Kimi dünastia peaaegu veerand sajandit pärast Berliini müüri langemist endiselt võimul. Üks selle sünge riigi ehk suurimaid mõistatusi on see, miks ei ole rahvas türanniat kuku tanud. Barbara Demicki suurepärase, hingevalu tekitav uurimus 1990. aastate näljahädast kannab pealkirja „Kadestada pole midagi“.²⁶ Kuid kiire ülevaade riikidest, kellel on Põhja-Korea tulevikuga seoses omad huvid mängus – Lõuna-Korea, Hiina, Jaapan ja Ameerika Ühendriigid – näitab, et režiimi languses „poleks ihaldusväärset midagi“. Lõuna-Korea ei pruugi türanniat sallida, kuid kas nad tahavad tõesti üle 20 miljoni poolnälginud ja armetult vaese kaasmaalasega vaeva näha? Kas Hiinale on teisele poole piiri Ameerika Ühendriikide liitlast vaja? Kas Jaapanile on tarvis suuremat ja tugevamat võistlejat ühinenud Korea näol? Kas Ameerika Ühendriigid ja ülejäänud maailm tahavad, et toimuks kohutav võimuvahetus, kui tuumarelvaga varustatud režiim langeb ja selle asemele asub miski muu? Võib-olla on paigalseis kahest halvast võimalusest parem? 1987. aastal külastas president Reagan Lääne-Berliini ja ütles Nõukogude Liidu juhile: „Härra Gorbatšov, lõhkuge maha see müür!“ Tänapäeval sarnaseid julgeid käsklusi ei jagata.

Harmagedoni-ohtu ei saa kergekäeliselt eirata. Põhja-Korea ideoloogia ekspert professor Brian Myers rääkis mulle: „Tuumasõda võibki valla pääseda. Ma olen kindel, et niisuguste sündmuste vallandamine ei kuulu põhjakorealaste plaanide hulka,

kuid selleni võib viia mõni katastroofiline väärarvestus.“ Vastuargument on see, et Põhja-Korea hämaruses ei märka me võib-olla veelgi süngemat asjaolu: et hirm muutuste ees ja eriti ülevõimendatud tuumasõjahirm – hirm sõja ees, mille kaotamises Kim Jong Un arvatavasti päris kindel on – ähmastavad määratusviletsuses elava rahva tegelikku elu. Tüüranni ähvardus varjab tema rahva agooniat.

Kõik siin kirja pandud seisukohad on minu enese, mitte BBC omad. Kui ajalehtede väljavõtteid uskuda, peavad nii mõnedki mu kolleegid mind lihtsalt mõttetuks probleemitekitajaks. Vabandan nende ees ja Suurbritannia üldsuse ees, kelle palgal ma olen, kuid võib-olla tuleb ajakirjanduses raskete teemade kajastamiseks siiski mõnel konnasilmal tallata.

Olen ikkagi süngetele kohtadele valguse heitmise veendunud pooldaja. Olen kirjutanud raamatud neljast olemuslikult Põhja-Koreast mitte väga erinevast riigist, kus inimeste mõtteidki kontrolliti: Ceaușescu Rumeeniast, kus käisin 1985. ja uuesti 1989. aastal, kui riigijuhi jõuluplaanidele tegi lõpu mahalaskmiskomando,²⁷ Saddami Iraagist,²⁸ Lukašenka Valgevenest²⁹ ning Saientoloogia Kirikust*, mis oli 2007. aastal jube ja õõvastav, kuid mis 2013. aastaks on juba tunduvalt vähem hirmus.³⁰

Praegu Põhja-Koreas toimuva mõistmiseks on kasulik teada, et Rumeenia kommunistid, Iraagi Baa'histid ja paljud saiento-

* Saientoloogiati (L. Ron Hubbardi välja töötatud uskumuste ja meetodite kogumit) propageeriv organisatsioon, mis tegutseb mitmetes riikides, selle vastaste väitel sarnanevad selle meetodid totalitaarse süsteemi omadega.

PÕHJA-KOREA

loogid kinnitasid mulle kunagi pühaliku tõsidusega, et nende pühendumus oma valitsejatele on igavene, kuid jõudsid mõni aasta hiljem arusaamisele, et nad olid lihtsalt ajupesu ohvrid. Režiimid langevad, kujud lõhutakse, kivilinenud veendumused pudenevad tolmuks.

„Loomadeta Farmi“ sissepääsu juures oli hiiglaslik Kim Esi-mese kuju, mida ümbritsesid õnnelikud maisianumaid kandvad talupojad. Meie järelevaatajad soovitasid meil kummardada – sel päeval juba seitsmendat korda –, ja me kuuletusime. Kaks nädalat hiljem Lõuna-Koreas viibides küsisin ühelt Põhja-Koreast põgenenult, montypythonliku nimega vapra organisatsiooni Põhja-Korea Rahva Vabastusrinne juhilt, kas ta on kunagi grafitit näinud. Kõigepealt vastas ta eitavalt, kuid elavnes, kui talle siiski meelde tuli ainus grafiti, mida tal Põhja-Koreas elatud aja vältel oli näha õnnestunud. Ühel hommikul kell kuus nägi ta ühes riigi kirdeosas asuvas linnas ülikoolihaigla seinal kritseldust „maha Kim Jong Il“. Põgenik joonistas märgid mu märkmikku, et näidata, kuidas need korea keeles välja näevad – „Kim Jong Il – maha“. Nimi oli selgelt ja tugevalt kirjutatud, viimased silbid aga kiiruga, justkui jooksu pealt kirja pandud. Pool tundi hiljem oli ülejooksiku sõnul kritselduse ümber kogunenud umbes 30-inimeseline rahvahulk. Siis saabus politsei ja värvis seina üle.

Ühel päeval lähen Põhja-Koreasse tagasi. Sealne režiim ei ole nii tugev, kui paistab. Ühel päeval paisatakse kahe massimõrvari kujud tolmu. Leian selle grafitikunstniku üles. Kummardan ta ees – ja seekord mõtlen seda tõsiselt.

Plastkärnkonna maal

Maailma viiest kõige jubedamast hoonest – KGB/FSB halli kõssis kärnkonna sarnasest peakontorist Moskvas Lubjanka väljakul, tulnukate kosmoselaevaga sarnanevast Pyongyangi Ryugyongi hotellist, saientoloogide kiriku sinisest betooninglist Los Angeleses L. Ron Hubbard Wayl, Enver Hoxha püramiidjast marmormausoleumist Albaanias Tiranas ja Pyongyangi planetaariumist – on viimati nimetatu kõige jubedam. See seisab uhkelt lennujaama koplilaadse saabumisala ja Suure Zombilinna Pyongyangi vahelisel legendikul justkui raudbetoonist rõngaga Saturni sarnane diskokera ja paistab maanteele kätte läbi kidura võsa.